

CD-ROM Nedir?

Kütüphanecilik ve Bilgibilim Alanında Kullanımı

Münevver Dikeç*

ÖZ

Bu yazıda son zamanlarda literatürde sıkça sözü edilen CD-ROM'lar (Compact Disk - Read Only Memory), yani «Salt Okunur Bellekli Kompakt Disk» tanıtılmaktadır. Çalışma sırasında Library Cooperation tarafından Bilkent Üniversitesi Kütüphanesine gönderilen gösteri disketinden ve çeşitli makalelerden yararlanılmıştır. Kütüphane ve bilgibilim alanındaki uygulamaları giderek artan CD-ROM'ların avantaj (yüksek depolama kapasitesi, çevrimiçi taramalardaki iletişim giderlerini ortadan kaldırması) ve dezavantajlarına (standartlaşmanın tam gerçekleşmemiş olması, üzerine kayıt yapılamaması) değinilmiştir. Yazıda CD-ROM olarak üretilen çeşitli veri tabanlarına örnekler verilmektedir.

ABSTRACT

CD-ROMs (Compact Disk - Read Only Memory), which have been frequently discussed in the literature, are introduced in this paper. Some articles and the demonstration diskette of the Library Cooperation that was sent to the Library of Bilkent University have been made use of. The advantages (the high storage capacity of CD-ROMs, the elimination expenses during online searching sessions) and disadvantages (the lack of standardization, the lack of the facility of writing on CD-ROMs) of CD-ROMs are discussed. Several examples of databases which were produced on CD-ROM have been given.

Günümüzde bilgi kaynaklarının sayısı büyük bir hızla artmakta, kâğıt, katlanarak artan bilginin depolanmasında yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliğin başında basılı kaynakların hacim olarak çok yer kaplaması gelmektedir. Bu soruna çözüm olarak bilgi depolama yönünden çok daha avantajlı materyaller ortaya çıkmıştır. Bilgisayara dayalı mikroformlar buna örnek olarak gösterilebilir.

Ancak, daha hızlı ve kolay bilgi erişimi sağlayacak yeni araçlar kullanılmaktadır. Amaç çok miktardaki bilginin daha küçük ortamlarda depolanması bu bilgiye daha kısa sürede erişimi sağlayacak teknolojinin geliştirilmesidir. Bu çalışmaların sonucu olarak CD-ROM ortaya çıkmıştır.

* Bilkent Üniversitesi Süreli Yayınlar Kütüphanecisi.

CD-ROM (Compact Disk - Read Only Memory), «salt okunur bellekli kompakt disk» anlamına gelmektedir. Yaklaşık 12 cm. çapındadır. Diskin yüzeyinde bulunan bilgileri okumak için laser ışığı kullanılmaktadır. Diskin «salt okunur bellekli» olması, disk üzerine yapımcısı tarafından kaydedilen bilgilere daha sonra kullanıcılar tarafından herhangi bir ekleme yapılamayacağı anlamına gelmektedir. Keza kayıtlı bilginin silinmesi de mümkün değildir. Disk üzerindeki bilgilere erişmek için IBM PC veya IBM uyumlu bir kişisel bilgisayara bağlanacak özel CD-ROM disk sürücüsü gerekmektedir.

CD-ROM'ların depolama kapasitesi inanılmaz derecede yüksektir. Bir disk üzerinde 550-600 megabyte (550-600 milyon byte) bilgi depolanabilmektedir. Bir başka deyişle, 250.000 sayfalık, ya da 20 ciltlik bir ansiklopedide yer alan bilgiler bir CD-ROM üzerinde depolanabilmektedir. Disk üzerindeki bir bilgiye erişmek ise sadece 2-3 saniye içerisinde gerçekleşmektedir. Bu hız, disk üzerindeki her kelimenin indekslenmesi ile gerçekleştirilen doğrudan erişime bağlıdır. Kullanıcı ilgili kelime veya kelimelerle aradığı bilgiye erişebilmektedir. Çevrimiçi (online) veri tabanlarının çoğunda ise önceden belirlenmiş anahtar kelimeler kullanılmaktadır. Bu ise gerek personelin, gerekse kullanıcının eğitimini gerektirmektedir. CD-ROM kullanan bir kişi serbest metin taraması ile kolayca istediği bilgiye erişebilmektedir.

Öte yandan CD-ROM'ların bir diğer avantajı, çevrimiçi taramalardaki telefon bağlantısı ve her saat için ödenen yararlanma ücretini ortadan kaldırmış olmasıdır. Disk bir kez alındıktan sonra, hem personel hem de araştırmacılar tarafından başka ülkelerdeki veri tabanlarına bağlanmaya gerek kalmadan kütüphane içerisinde defalarca kullanılabilir. Ancak CD-ROM'un, CD-ROM disk sürücüsünün ve bilgisayarın herkesin kullanımına açık olması güvenlik açısından sakıncalı görülebilir. Böyle bir durumda sistem, diski, disk sürücüyü ve bilgisayarı kilitleyip sadece ekranı, klavyeyi ve yazıcıyı kullanıcıya açık tutma ya da bu birimleri kablo ile birbirinden ayırma özelliğine sahiptir.

CD-ROM kullanıcılarının karşılaştığı sorunların başında, yeni gelişen bir teknoloji olması nedeni ile bu konuda henüz tam bir standartlaşmanın sağlanamaması gelmektedir. Bu sorun, mevcut CD-ROM disk sürücüsünde her diskin kullanılmamasından doğmaktadır. Kullanıcının dikkat etmesi gereken husus alacağı diskin elindeki CD-ROM disk sürücüsünde çalışıp çalışmayacağıdır.

CD-ROM üretiminde önde gelen Sony ve Philips firmaları sistemin fiziksel standartları konusunda çalışmalar yapmışlar ve diskin, disk sürücüsünün fiziksel yapısı ile hata bulma ve hata düzeltme kodlarının standartlarını geliştirmeye çalışmışlardır. Bu standartların yaygın olarak geliştirilip kullanımı konusunda uluslararası çalışmalar sürdürülmektedir.

Bilimsel çalışmalarda, özellikle uygulamalı bilimlerde bilginin güncelliği çok önemlidir. CD-ROM ise üretildikten sonra giderek güncelliğini kaybeder. Salt okunur bellekli olması nedeni ile üzerine güncel bilgi eklenememektedir. Bu durumda doğal olarak disklerin genellikle aylık, üç aylık aralıklarla güncellenmesi gerekmektedir. Sistemin temelini oluşturan IBM PC veya IBM uyumlu kişisel bir bilgisayar ile CD-ROM disk sürücüsünün hayli yüksek fiyatına bir de belirli aralıklarla alınması gereken güncelleştirilmiş

diskin fiyatı eklendiğinde maliyet oldukça yükselmektedir. Ancak unutulmalıdır ki, CD-ROM üretimi ve satışı arttıkça ücreti de düşecektir. Bunun yanı sıra, avantajları göz önüne alındığında CD-ROM için ödenen ücretin yapılan hizmeti karşılayacağı söylenebilir.

Yakın bir gelecekte CD-ROM özellikle büyük hacimli basılı materyalin yerini alacaktır, denilebilir. Bunun başında çok ciltli ansiklopediler, müracaat kaynakları, süreli yayınların eski sayılarının CD-ROM olarak sağlanması gelmektedir. Bir disk depolama kapasitesi göz önüne alındığında yerden tasarrufun ne kadar çok olacağı, basılı materyalin yıpranması karşısında tamir, cilt v.b. giderlerin ortadan kalkacağı açıkça görülebilir. Buna bir de erişim hızının sağlayacağı zaman kazancı da eklenmelidir.

Aşağıda CD-ROM olarak üretilen çeşitli veri tabanlarına örnekler verilmektedir.

● 20 ciltlik «Academic American Encyclopedia» Grolier firması tarafından CD-ROM olarak yayımlanmıştır.

● DEC (Digital Equipment Corporation), bilimsel ve teknik alanlardaki veri tabanlarının çoğunu CD-ROM olarak sağlamaktadır. Bunların başında; Uzay Mühendisliği, Elektrik ve Bilgisayar Mühendisliği, Kimya Mühendisliği, Tıp, Biyoloji v.b. konulardan oluşan bibliyografik bilgilerin yer aldığı veri tabanları gelmektedir.

● Tıp alanında önemli bir müracaat kaynağı olan **Excerpta Medica** ile kütüphanecilik alanında yine önemli bir kaynak olan **LISA (Library and Information Science Abstracts)** Silver Platter Information firması tarafından üretilen CD-ROM veri tabanlarının başında gelmektedir.

● University Microfilms International ise IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) tarafından çıkarılan 42 derginin 1984 yılına ait sayılarını ve **Dissertation Abstracts'** CD-ROM olarak üretmektedir.

● Bowker firması ise **Ulrich's International Periodicals Directory ve Books in Print** adlı kaynakları CD-ROM olarak üretmeye başlamıştır. Bu örnekler günümüzde giderek artmaktadır.

CD-ROM üreten bazı kuruluşlar gerektiğinde ilgilenenlere bir gösteri disketi göndermektedir. IBM uyumlu herhangi bir kişisel bilgisayarda izlenebilen bu diskette, CD-ROM disk özellikleri ve kullanımı tanıtılmakta ve çeşitli uygulamalar gösterilmektedir. Örneğin, Library Corporation firması tarafından üretilen Biblio File Catalog Production System gösteri diskette sistemin özellikleri ve kullanımı tanıtılmaktadır. 3 milyondan fazla kitap dergi v.b. yayınların bibliyografik kayıtları 4 kompakt disk üzerinde bulunmakta ve disk üzerindeki bilgilere birkaç saniyede erişim sağlanabilmektedir. Bu bilgilere erişim kitap ve/veya yazar adı, ISBN, ISSN, LC kart numarası ile sağlanabilmektedir. Sistem, kataloglama, katalog kartı üretme, etiket yazdırma, müracaat hizmetlerini destekleme gibi kütüphanecilik işlemleri için kullanılmaktadır. Fiyat konusuna gelince; Biblio File disk (CD-ROM), disk sürücü ve 1 yıllık abone ve servis ücreti dahil olmak üzere 2.930 dolardır. Buna IBM PC veya IBM uyumlu kişisel bilgisayarın fiyatını da eklemek gerekir.

Sonuç olarak, kütüphanecilik ve bilgibilim alanında özellikle bilginin depolanması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında CD-ROM yaygın olarak kullanım alanı bulacaktır. Buna bir de bilgi erişim hızı eklendiğinde basılı kaynakların giderek yerini kompakt disklere bırakacağı düşünülebilir.

CD-ROM'ların hem okunur, hem de üzerine kayıt yapılabilir şekilde geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar olumlu sonuçlandığında kütüphane ve bilgibilim alanında büyük değişimler olacağı söylenebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- «CD-ROM Revolution Maker», *The Coint Reports*, 6(5): 1-22, 1986.
- Roose, Tina. «The New Papyrus: CD-ROM in Your Library». *Library Journal*, 111(14): 166-167, 1986.
- Schaefer, Mary Tonne. «CD-ROM Update. Developments Impact Information Community». *Information Retrieval and Library Automation*, 22(6): 1-4, 1986.
- Tenopir, Carol. «CD-ROM Database Update». *Library Journal*, 11(20): 70-71, 1986.
- ————. «Database on CD-ROM». *Library Journal*, 111(4): 68-69, 1986.